خەمی رۆشنبیریی و تەنگژەی رۆناکبیری کورد

سازدانی گفتوگۆ:ڕێبازی ئازادی

بۆ باسکردنی وەزعیەتی رۆشنبیری کوردی و ئاستەنگ و قەیرانەکانی سەر رێگای و نەبونی هێزگەلێکی رۆشنبیری بۆ پێکهاتنی ئاڵوگۆڕ لە کایە رۆشنبیریی و مەعریفییەکاندا و پەیوەستبوونی نووسەران و رۆشنبیران و حوکمەتەوە و نەبوونی داراییەکی سەربەخۆی کۆڵەکەیەکی پتەو بۆ سەربەخۆ بوونی نووسەر لە کارەکانیدا تا بتوانێ سەربەخۆ بژی و بیر بکاتەوە و سەربەخۆش بمرێت و کاریگەرییە نێگەتیڤەکانی سیستەمی سیاسی ستالینیزم و سۆسیالیستی نان لە بەرانبەر ستایشدا و نەبوونی توانایەکانی ئەفراندن و زۆر بابەتی گرنگی تر سەبارەت بە رەوشی رۆشنبیر و رۆشنبیریی لە کوردستاندا "ڕێبازی ئازادی" دیدارێکی تایبەتی لەگەڵ نووسەر رۆناکبیر هەندرێن سازکردووە.

• ڕێبازی ئازادی: نەبوونی هێزگەلێکی رۆشنبیری، تا ببێتە کارەکتەرێکی سەرەکی لە کۆمەڵگای کوردستاندا بۆ پێکهێنانی ئاڵۆگۆڕ لە کایە رۆشنبیری و مەعریفیەکاندا، فاکتەرەکانی چین؟ ئایا تەنها حزبی کوردی لێ بەرپرسە یان خودی رۆشنبیرانیش؟

هەندرێن: هەڵبەتە لێرەدا راڤە کردنی ئەو تەنگژەیە کارێکی ئاسان نییە. چونکە ئێمە لەبەردەم پرسیارێکین کە نیگەران و ورووژێنەرە؛ رووبەڕووی بۆشاییەکی خەمهێنەرمان دەکاتەوە. هەر چۆنێک بێت، کورد لە رابردوو و ئێستاشدا، لە ئاستی خۆیدا، خاوەن نموونەگەلێکی باشی رۆناکبیریی بوو/ هەیە. کەواتە ئەو تەنگژەیەی ئەمڕۆی رۆناکبیری کوردی، هەر تەنیا بەند نییە بە "نەبوونی هێزگەلێکی رۆشنبیریی"، بەڵکوو، وێڕای فاکتەرەکانی جیهانگیریی، بەندە بە پەرتەوازەیی دەنگە رۆشنبیرییەکان یان گۆشەگیریی ئەو توانستگەلە لە پانتایی رۆشنبیریی کوردیدا. بە کورتی هۆکردی ئەو رەوشە نالەبارە، بۆ پەرتەوازەیی زمانی ئەو گوتارە رۆشنبیرییەی کوردی دەگەڕێتەوە. لێرەدا، بە رای من، سەبارەت بە باشووری کوردستانەوە، بۆ ئەوەی ئێمە سەرە داوێک لە کۆی ئەو "فاکتەر"انە بدۆزینەوە کە هۆکردێکی بنەڕەتین لە نەبوونی ئەو "هێزگەلە رۆشنبیریی"یەی کە ئەو پرسیارە سۆراخی دەکا، پێویستە لە روانگەیەکی مێژووی هزرییەوە، خودی ئەو ناکۆیی و پاشخانەی رۆشنبیریی کوردی راڤە بکەین. کەواتە دەخوازێ ئەوەتان بە یاد بێنمەوە، کە بەندە لە وتارگەلێکی وەک: "نیشانەکانی وابەستەبوون و گەڕان بە دوای کۆدەکانی دیالۆگ..."، "قەدەری خەونی کورد: لە چەپڕەوییەوە بۆ راسترەویی ـ بوشگەرایی"، "رۆناکبیری کورد لە نێوان ئەمڕۆ و دوێنێدا"، هونەری رەوانبێژی و ئیرۆسی گەڕان بە دوای چێژی دەنگ"" و چەند وتوێژێکی دیکەشدا، کەم تا زۆر، باسی ئەو گرفتە رۆشنبیرییانەی کردووە. کۆی ئەو وتارانەش لە گۆڤار و رۆژنامەکانی کوردیدا بڵاوکراونەتەوە. هەر بۆیە لێرەدا هەوڵدەدەین بە خێرایی تەنیا ئاماژە بە چەند خاڵێکی تر بکەین: هەر لە دوای جەنگی جیهانیی یەکەم و لەتکردنی کوردستان بەسەر چوار دەوڵەتی دروستکراو و دامەزراندنی ئەو دەوڵەتە ئیفلیجەی عێراق، کە داگیرکەری ئینگلیزی و هاوپەیمانەکانی بەرهەمیان هێنا، (کە ئێستاش حیزبی کوردی و مێگەلێک لە نووسەری دووڕوو و برسی دەسەڵات، لە ژێر پەردەی فیدرالییەوە، سەرگەرمن لە دروستکردنەوەی)، بزووتنەوەیەکی رۆشنبیریی کارا لە کوردستاندا لە دایک بوو. رۆڵی ئەو هێزە رۆشنبیرییەش لەو قۆناخەدا، بە پێچەوانەی ئێستا، هەڵگری گوتارێکی رۆشنگەرییانە؛ بنیاتنەرانەی

کوردی بوو. ئەو بزاڤە رۆشنبیرانەش لە دەنگی پۆلێک رۆناکبیر و نووسەری خاوەن پەیام و خەونی ئەو سەردەمەدا بەرجەستە دەبێتەوە. لێرەدا ئێمە ئەو دەرفەتەمان نییە کە بە وردی کایەی کردە رۆشنبیرییەکانی ئەو بزاڤانە نمایش بکەین، لێ خوێنەران دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ سەرچاوەگەلێکی وەک: "لە خەوما"ی جەمیل سائیب، "مەسەلەی ویژدان"ی ئەحمەد موختار بەگی جاف، "یادداشتەکان"ی رەفیق حیلمی"، "گەشتی ژیانم و هەردوو بەرگی کتێبەی حاجی قادری کۆیی"ی مەسعود موحەمەد، بەرهەمەکانی پیرەمێرد، شیعرەکانی قانیع، سroوودە ویستگەرا و وەرچەرخێنەرەکەی دڵداری شاعیر "ئەی رەقیب"، کە دەنگدانەوەیەک بوو لە هەناوی راچڵەکاوی ئەو بزاڤە رۆشنبیریانەی ئەوکاتدا، کە ئەمڕۆش لە سایەی ئەو رۆشنبیرییە بەرخۆرەدا، خەریکە بەهای ئەو سroوودە سەربڕدرێ. وەک گوتمان، لێرەدا دەرفەتمان نییە بە وردی کاردانەوەکانی بزاڤە رۆشنبیریانەی ئەو قۆناخە، واتا کایە و شوێنپێیەکانی ئەو بزاڤە رۆشنبیریانەی کە لە سەرەتایەکانی سەدەی بیستەمەوە دەستیان پێکرد تا دەگاتە شەستەکان، بخوێنینەوە. بە هەمەحاڵ، مەبەستمان لەو ئاوڕدانەوەیە ئەوەیە، کە لە رێگای ئەو ناوکۆییە مێژوویی و جڤاکییەوە ئاکامگیرییەک بۆ ئەو "فاکتەر"انەی کەهۆکردن لە نەبوونی ئەو هێزگەلە رۆناکبیرەی ئەمڕۆ فەراهەم بکەین. چونکە، ئەگەر بمانەوێ لە روانگەیەکی مێژووی هزرییەوە ئەو پاشخانە رۆشنبیرییە نمایشبکا، کە لەوێدا، بە رای من، ئەو رەوشە سیاسی ـ رۆشنبیرییە بێ پرۆژەیەی ئەمڕۆی کوردستان، ئاوێنەیەکی تەڵخی ئەو پاشخان و ناوکۆییەی جڤاکی کوردییەیە، کە بەشێکی دەگەرێتەوە کێشەی بندەستی کورد. بە واتایەکی دیکە، ئەو بۆشاییە رۆشنبیرییەی کە ئەمڕۆ لە زمانی کوردیدا دەیبینین، بەرهەمهێنانەوەی روانگە ئایدیال و کارابیەکانی ئەو پاشخانە نییە، بەڵکوو ئاکامە کۆستکەوتووەکانی ئەو یادەوەرییە رۆشنبیریانەن، کە ئەمڕۆ وەک زامێکی روحی/ پۆست تراومایەک، یادەوەریی کوردی شەکەت کردووە.

لەو ناوکۆییەوە، دەکرێ ئەو رەوشە لاوازەی ئێستای رۆناکبیری کوردی لەم "فاکتەر"انەی، کە دەکرێ فاکتەرگەلێکی تریش هەبن، چڕ بکەینەوە:

(1) هەموو سەرەتایەکانی بزاڤی سیاسی ـ رۆشنبیریی کوردی بە گوڕ و جۆشێکی مەیل وەرچەخێنەرەوە دەستپێدەکا، بەڵام کە دەگاتە ئاستی پیادەکردن، بە هۆی باڵادەستی هێزی کۆنخوازی کۆمەڵگای کوردی و کەژ و هەوای وڵاتە کۆنپارێزەکانی دەوروبەری کوردستانەوە، ناچارە سازش لەگەڵ هێزە کۆنپارێزەکانی ناو هەناوی کۆمەڵگای کوردی بکا. لەبۆیە لە دواجاردا ئەو هێزە کۆنپارێزە، بە هۆی ئەو هەرارکییە خێڵەکییەی کە ئامادەیەکی کارای لە کۆمەڵگای کوردیدا هەیە، وەک گەلەگورگێک، کاروانی ئەو بزاڤە رۆشنبیریی و سیاسییانە جڵەو دەکا و بەمەش ئەو هێزە نوێخوازەی کورد پەراوێز دەکرێن یان لای ئەو حیزبە نەریتخوازانەوە دەبنە دیکۆرێکی چەواشەکاری ناو حیزب. بۆ نموونە ئێوە سەرنجبدەنە قسەکانی ئەو سەرۆک خێڵانەی، کە هەر بە هۆی خێڵەوە، لە سەردەمی سەددامدا سەرۆک جاش بوون و کوردیان ئەنفال دەکرد، کەچی ئەمڕۆ بە هەمان فاکتەرەوە هەمان رۆڵ دەبینن و نووسەرە زارقەڵەباڵغەکانی ئەو حیزبانەش، لە پاڵ ئەو کۆنە سەرۆک جاشانەدا، باسی "کۆمەڵگای مەدەنی" دەکەن!

(2) حیزبە کوردییەکان بە هۆی روحی پاوانخوازییانەوە، دوای راپەڕین و هەڵگیرسانی شەڕی ناوەخۆ و هەڵمەتی تاڵانکردنی موڵک و ماڵی کوردستان، بۆ ئەوەی ببنە خاوەن هێزێکی مێگەلی، پشتیان بەو هێزە کۆنپارێز و خێڵانە بەست. ئەو هێزە خێڵەکییانەش، بە هۆی پاراستنی هەرارکیی خۆیان؛ بەرژەوەندییەکانیانەوە، دژی ئەو بزاڤە رۆشنبیرییانەن.

(3) چونکە کورد بندەستە و خاوەن گوتارێکی نیشتمانیی و رۆشنگەریی نییە، بۆیە هەمیشە بۆ ئەو پێکهاتە خێڵەکییانەوە دەگەڕێتەوە و لە دواجاردا بە گەمەکانییەوە هەموو توانستێکی نوێی رۆشنبیریی کە لە هەناوی تاکەکانی کۆمەڵگادا لە دایکدەبن ئیفلیجدەکا.

(4) بزاڤی سیاسیی کوردستان، کە لە حیزبایەتییەکی بێ هونەری سیاسی قەتیسماوە، بزاڤێکی

وابەستەی هێزە دەرەکییەکانە، نەک هێزە کارایەکانی ناوەکی کوردی، بۆیە خاوەن سیاسەتێکی رۆشنبیریی و پرۆژەیەکی زانستیانەی بنیاتکردن نییە.

(5) ئەمرۆکە لە ئاکامی شاڵاوی بازاڕی بەجیهانیبووندا، کە کاریگەرییەکی نالەباری لەسەر ئاستی بیرکردنەوەی کوردیدا داناوە، چونکە، لە کوردستاندا ئەو جیهانگیرییە لە بەهای بازرگانیدا کۆدەبێتەو، کەچی لایەنە هزریی و جوانناسییەکانی بە جیهانیبوون ئەوەندە کاریگەرییان لەسەر ژیانی بیرکردنەوەی کوردیدا نییە. بەمجۆرە ئەو دیاردەیە نەک هەر خودی نووسەری کوردی بەرخۆر کردووە، بەڵکوو وایلێکردووە ئەرکە رۆشنبیرییەکەشی فەرامۆشبکا؛ خەمی ئەمڕۆی رۆناکبیری کوردی، خەمێکی ئابووری یە، نەک رۆشنبیریی و بەرپرسیارییەکی ویژدانی و ئێتیکی.

(6) کێشەی ئەو دۆخە وێرانەی رۆناکبیری کوردی، لە ئێستادا نییە، بەڵکوو مەرگی رۆناکبیری کورد لەو کاتەوە دەستپێدەکا کە خواست و ویستی راپەڕینە بوێرەکەی جەماوەری کورد بە یەکەم گوللەی شەڕی نێوان هەردوو زلحیزبی کوردی دەکوژرێ. ئیتر لەوێوە هەموو خەمێکی رۆشنبیریی لە زمانی کوردیدا ئاوا دەبێ. چونکە لەگەڵ دەستپێکردنی ئەو شەڕە خۆ خۆرییەدا، ئیتر حیزبی کوردی دەگەڕێتەوە بۆ هێزە کۆنپارێزەکانی ناو کۆمەڵگای کوردستان؛ مێگەلێک لە کۆنە جاش، کە بەرهەمێکی قەبەی پێکهاتەی خێڵن. بەمجۆرە حیزبی کوردی جڤاکی کوردی و بزاڤە رۆشنبیرییەکەی دەداتە گەلەگورگێک، کە بە هێزگەلێک لە کۆنە جاش و خێڵ ناودێر دەکرێن. ئەو هێزگەلە سەر شانۆی کوردی داگیر دەکەنەوە و رۆڵی هەڵەپاسی خۆیان، مرۆڤکوژی خۆیان دەبیننەوە. هاوکاتیش نووسەرگەلێکی مشەخۆر و رووزەرد، بەناو نووسەرگەلێکی دروستکراو لە کارگەی نەخۆشی حیزبگەرایی، نووسەرگەلێکی رۆح گرنگ و کۆیلەی دەسەڵات... هتد، دەبنە دەمڕاستی بەهایەکانی زمانی کوردی؛ داهێنەری کورد؛ راپۆرتنووسی حیزبی و لە رێگای زارقەڵەباڵغی و وەرزشکردن بە چەمکەگەلێکی وەک: "کۆمەڵگای مەدەنی"، "دێمۆکراسی"، "عەولەمە" و قسەگەلێکی لەو تەرزانەوە بەهای رۆشنبیریی سووک و چرووک دەکەن. لەوێوە ئەو دابڕانە کەمەر شکێنە، هەرچی ویست و خواست هەیە لە ماڵی زمانی کوردیدا تاڵانی دەکەن.

لە ئاکامی ئەوەدا، مێگەلێک لەو نووسەر، شاعیر و هونەرمەندی حەفتایەکان، کە ئێستا لە رووی ئەفراندنەوە کارکەنار بوونە، بەڵام بە هۆی هەستی ئیرەیی و خولیای مانەوەیان وەک دەمڕاستی زمانی کوردی، بە گەڕانەوە بۆ رۆحی خێڵەکیی و منەتی میراتی ژمارەی کتێب و بەرهەمە هونەرییەکانیانەوە، پۆل پۆل بەسەر ئەو دوو حیزبە خاوەن هێز و سەرچاوە ئابوورییانەوە دابەشبوون و دواجاریش لە پێناو فەراهەمکردنی مووچەکانیانەوە لەلایەن مودیری دەزگای چاپ و سەرنووسەرەکانی ئۆرگانە حیزبییەکانەوە، بە شێوازێکی تەڵەکەبازانە، کردەی رۆشنبیرییان چەواشە کرد. ئاکامی ئەمەش ئەو بەرخۆر بوونەی رۆشنبیرییە کە ئەمڕۆ لە ئارادایە.

کەواتە، بە دیدی من، بەشێک لە هۆکردی مەرگی ئەو "هێزگەلە رۆشنبیری"یەی، کە ئێوە باسی دەکەن، بۆ ئەو "فاکتەر"انە دەگەڕێتەوە، کە لەسەرەوە چڕمان کردنەوە.

• سارتەر پێیوایە، نابێ رۆشنبیر بکەوێتە ژێر کاریگەری دەسەڵاتەوە، ئەوەیش فاکتەرێک نییە لەوەی کە رۆشنبیری کورد خەریکە دەبێتە بەشێک لە حیزب و لەلادان لە مەسەلە بنەڕەتییەکەی خۆی؟

هەندرێن: ئەو روانگەی سارتەر راستە، بەڵام کێشەکە لەوەدایە کە سارتەر خۆی، کە رەنگە بە هۆی گەڕان بە دوای ئەلتەرناتیڤێکی ئیدیالییەوە بێ یان کەوتنە دوای ئایدۆلۆژی بوونگەریی مارکسیزمەوە بێ، کەوتە "ژێر کاریگەری دەسەڵاتەوە". سارتەر کە سەردانی یەکێتی سۆڤیەتی ئەوکاتی کرد، بە چاوی خۆی زیندان و ئەشکەنجەدانی نووسەرانی ئازادیخواز و سیاسەتمەدارە بەرهەڵستکارەکانی ژێر دەسەڵاتی ئەو رژێمە ستالینیزمەی بینی، کەچی کە گەڕایەوە پاریس نەک هەر باسی ئەو راستیانەی نەکرد، بەڵکوو بە جۆرێک لە جۆرەکان پاساوی بۆ هێنانەوە. لەبۆیە راستییەکەی کتێبە راسانگەرایەکەی ئەلبێر کامۆ "یاخیگەرایی مرۆڤ"، یان "مرۆڤی یاخی" کە هاوارێکی راستگۆیانە بوو بە دژی خودی سارتەر و ئەو

دیارده چەپرۆیەی کە رۆشنبیری فەرەنسی داپۆشی بوو. کامۆ لەو کتێبەیدا بە شێوازێکی دانسقە و یاخیگەرانە روحی مرۆڤ بە گشتی و ئەرکی رۆناکبیر راڤە دەکا. بە چڕکردنەوەیەک لەو کتێبە، کامۆ پێی وایە کە مرۆڤ بۆ ئەوەی بەهایەکەی بپارێزێ، بۆیە هەمیشە ئەرکی یاخی بوونە. بەمجۆرە لە ئاکامدا بینیمان کە ئەو خەونە ئایدیالەی کە نەک هەر سارتەر داکۆکی لێکرد بەڵکوو بەشی زۆرینەی بزاڤە رۆشنبیرییەکانی جیهانی داپۆشی بوو، بە کوێ گەیشت و ئەو رۆناکبیرانەی کە لە ژێر دروشمە بریقەدارەکانی ئەوکات خۆیان و جەماوەریان چەواشە دەکرد، رووبەڕووی کام باجی ئەخلاقی بوونەوە. بە هەمە حاڵ، کاتێک رۆناکبیر بوە دەمڕاست و مووچەخۆرێکی دەسەڵات یان حیزب، یان لە پاڵ حیزبدا بە ناوی چەمکە رۆشنبیری و هزرییەکانەوە، پاساو بۆ حیزب و دەسەڵاتێک بێنێتەوە، نەک هەر دەبێتە بچمێک لەو حیزب و دەسەڵاتە و لە ئەرکە بنەڕەتییەکەی دەکا، بەڵکوو خیانەت لە خودی چەمکی رۆشنبیریش دەکا. مخابن ئەمڕۆش مێگەلێک لە بەناو شاعیر و رۆناکبیری کوردستان، لە رێگای وەرزشکردن بە چەمکە رۆشنبیرییەکانەوە، سەرمەستانە ئەو رۆڵە تەڵەکەبازییە دەگێڕن. لێرەوە پێم خۆشە بڵێم، کە ئەگەر خوێنەران بخوازن لە بیرۆکەیەک لەمەڕ ململانێی نێوان رۆناکبیری خاوەن پرۆژەیەکی هەمیشە یاخی رۆناکبیری فریوخواردوو دەستەبەر بکا، ئەو کتێبەی کامۆ بخوێنێتەوە.

• **رێبازی ئازادی**: کاتێک رۆشنبیر پێویستی بەوەیە کە لە رووی داراییەوە پشت بە ئابوریەکی سەربەخۆ ببەستێت، بەڵام لە کوردستاندا ئەم هێزە مادەیە لە دەستی حیزب و حکوومەتدایە، کامەیە چارەسەر تا رۆشنبیر بتوانێت سەربەخۆ بژی و سەربەخۆ بیر بکاتەوە و سەربەخۆش بمرێت؟

هەندرێن: لە بۆتەی پرسیارەکەتاندا تەرزە بنبەستییەک دەبینرێ، یان دەتانەوێ دۆخێک وێنا بکەن، کە ئەوە خەتای "حیزب و حوکمەت"ە کە رۆناکبیرانی کوردی ناچار کردووە کە "لە رووی دارییەوە" وابەستەی "ئەم هێزە مادەیە" ی حیزب و حوکمەت بن. بەڵام ئێمە ئەو پرسیارە بەرەوژێر دەکەینەوە و دەڵێین: باشە لە قۆناخەکانی تردا، بۆ نموونە، لە قۆناخی رژێمی سەددامدا، رۆناکبیرانی کورد، وەک ئێستا، پشتیان بە ئابووری حوکمەتی بەعسدا نەدەبەست، ئەی چۆن "سەربەخۆ دەژیان"، "سەربەخۆ بیریان دەکردەوە" و "سەربەخۆش دەمردن"؟ هاوکاتیش، بە رای من، ناخی رۆناکبیری و بەرهەمە رۆشنبیرییەکانی ئەوکات، زۆر لە ئێستا ویستگەراتر و داهێنەرتر بوون! کەواتە ئەوەی کە ئەمڕۆ لە کوردستاندا لە ئارادایە ئاکامێکە لەو دۆخەی، کە خودی "رۆشنبیری" کوردی بەرهەمی هێناوە. ئەمڕۆ ئەو حیزبانە وەک خێر پێکردن و بەزەیی پێهاتنەوە، بە ناوی "رێزلێنان" و "تەقاوێت"، نووسەر بەخێو دەکەن. ئەمەش رەوشێکی شەرمهێنەرە. لەبۆیە، بەرای من، شتێکی رەوایە کە لە حوکمەتێکی بەراستیدا؛ لە حوکمەتێکی نوژەندا، کە ئەوەی لە کوردستاندا هەیە حیزبگەراییە نەک حوکمەت، دەبێ نووسەران، رۆژنامەوانان و هونەرمەندان "یەکێتی نووسەران"، "یەکێتی رۆژنامەوانان" و "یەکێتی هونەرمەندان" پێکبهێنن، یان سەکۆیەکی رۆشنبیریی و هونەریی دروستبکەن، کە بەڕێوەبەرانی ئەو سەکۆیە، لە شێوەیەکی جووڵاودا نوێنەری خۆیان هەڵبژێرن و بە پێوانەیەکی ئێستێتیکییانەی ئەدەبیی و هونەرییەوە، ساڵانە کۆمەکی و پاداشت بداتە نووسەران و هونەرمەندان. ئەمەش دەبێ روانگەیەکی داهێنەرانەی هاندەریی لە پشتەوە بێ، نەک وەک ئەوەی لە کوردستاندا هەیە، هەر تەپڵ لێدەرێک بە ناوی هونەرمەند و زارقەڵەبالغێکی قسەنووس، نەک بابەتنووس، لە رێگای ئەو مەنسوول و ئەم مەنسوولەوە، یان زمانلووسییەوە بەناوی رۆشنبیرییەوە دەیان مووچە لەو هەموو بارەگایە حیزبیانەوە، نەک رێکخراوە رۆشنبیریانەوە وەربگرن، هاوکاتیش نووسەرگەلێکی کارا و خاوەن هەڵوێست هیچ مافێکی نەبێ. کەواتە ئەگەر نووسەر و هونەرمەندی ئەمرۆی کورد راستگۆ بن، دەبێ پێکەوە لەسەر داخوازییەک یەکبگرن و لەوێدا ئەو گەندەڵبازیی و گاڵتەجاڕییەی کە بە رۆشنبیریی

دەكرێ، لە قاو بدەن. لە بەرانبەر ئەوەدا هەوڵبدەن "یەكێتی نووسەران"ێكی كارامە و داهێنەرانە، نەك كڵۆڵ و "فیفتی فیفتی" دامەزرێنن و ئەو حیزبڕانییە، نەك حوكمەتە، ناچار بكەن بودجەیەكی لەبار بدەنە ئەو یەكێتییەی خۆیان. بەمجۆرە دەبێ ئەو "یەكێتی نووسەر"انە یان "یەكێتی هونەرمەند"انە لە دەستپێكەوە بە پێوانەیەكی ئێستێتیكیانەی ئەدەبییەوە، دوور لە فریوبازی و گەندەڵبازییەوە، بە گوێرەی توانای ئەو بودجەی كە ساڵانە هەیانە و لە پێناوی ململانێیەكی داهێنەرانەدا، كۆمەكی ئەو نووسەر و هونەرمەندە كارا و بەرهەمدارانە بكەن. بەمجۆرە رۆناكبیری كوردی دەتوانێ سەربەخۆ بژی، بنووسێ و بشمرێ...

- تا ئێستاش لە كوردستان بە فۆرمێك هەمان سیاسەتی كۆمۆنیستیانەی سۆڤیەتی پیادە دەكرێت فۆرمی (نان لەبەرامبەر ستایشی دەسەڵاتدا) ئەم فۆرمە تقلیدیی و سوننەتییە زادەی كۆمەڵگای خۆرهەڵاتی و سوسیالیستەكان لە كوێدا یەكدێتەوە لەگەڵ سیستمی سیاسی كوردستاندا كە بانگەشە بۆ پلورال و مەدەنی و مۆدێرن دەكات؟

هەندرێن: ئەو سیستەمە سیاسییەی كوردستان كتومت كۆپیكردنەوەیەكی كڵۆڵی ئەو سیستەمە "سۆسیالیست"انەیە، كە ئێوە ئاماژەتان پێكرد. وەك دەزانین، بە دیاریكردن هەر لە سەرەتایەكانی سەدەی بیستەمەوە هەتا ئەمڕۆش، چەمكگەلێكی وەك "پلورال"، "مەدەنی" و مۆدێرن"، نەك بوونەتە قسەگەلێكی باوی هەموو خەڵك، بەڵكوو بوونەتە دێجامەیەكیش بۆ حوكمەتە داپڵۆسێنەر، تاكڕەو و بۆگەنەكانی ئەو رژێمە سۆسیالیستییە ڕماو و ئەو رژێمە دیكتاتۆرییانەی جیهانی ئیسلامی ئەمڕۆ. بە هەمان شێوەش، ئەو چەمكگەلەی كە ئەمڕۆ لە زاری زۆرێك لەو مەنسوولە حیزبی و نووسەرە زارقەڵەباڵغەكانی كوردستاندا هەڵدەڕژێن، بێجگە لەو تەڵەكەبازیی و سووككردنەی، كە رژێمە "تەقلیدی و سوننەتی"یەكان بەرانبەر ئەو چەمكانە كردوویانە و دەیكەن، هیچی تر نین. ئەو حیزب و نووسەرە "تەقلیدی و سوننەتی"یانەی كوردستان، چونكە هەڵگری جیهانبینییەكی باوكسالارن، بۆیە وەك چۆن خەڵكی رۆژهەڵاتی بوونەتە دیلی مەكینە و مۆدەكانی رۆژئاوا، كەچی لە بیركردنەوەشدا ئیفلیج و كۆنپارێزن، دەخوازن لە رێگای ئەو چەمكگەلە خواستراوانەوە جەماوەر دەستخەڕۆ بكەن. كەواتە ئەوەی كە سیستەمی سیاسیی كوردستان لە سیستەمی سیاسی خۆرهەڵاتی و سیاسەتی كۆمۆنیستانەی سۆڤیەتی رەحمەتی لێكجودا دەكاتەوە، تەنیا دەمامكە بچووكەكان و شێوازی رووكەشیانەی تەڵەكەبازییەكانە، ئەگینا لە ناوەڕۆكدا هەر هەمان تاكڕەوی، دژە پلورالیزمی، گەندەڵی، دژە بیركردنەوە... هتد ئەو سیستەمە ناوبراوانە دووبارە دەكاتەوە. هەر بۆیە ئەمڕۆ لە كوردستاندا، وەك خۆتان دەیبینن، "فۆرمی نان لە بەرامبەر دەسەڵات"، زۆر بە هەرمێنە.

- تۆ دەڵێی َ"سیاسەتی رۆشنبیری لە كوردستانی باشووردا داماڵینی ئەفراندانە، كەواتە كامەیە ئەلتەرناتیڤ و شۆڕشی رۆشنبیریی بۆ بونیادنانەوەی ئەفراندان و داهێنان؟

هەندرێن: ئەگەر مەبەستتان لە وتاری "لە پێناو بە جڤاكیكردنی سیاسەتی رۆشنبیریی لە كوردستاندا" بێ، ئەوە لەوێدا من، بە كورتی و راشكاوی باسم لەو "ئەلتەرناتیڤ و شۆڕشی رۆشنبیریی"یە كردووە، كە تۆ سۆراخی دەكەی. من پێم وایە، وێڕای ئەو ئاماژانەی كە لە سەرەوە ئاماژەمان پێكردن، بۆ ئەوەی زمانی كوردی لەگەڵ خۆیدا ئاشنا بێتەوە، خاوەن ئەو ویستە بێ كە بتوانێ پێناسەیەك بۆ ئەو یادەوەرییەی خۆی بكا، كە بە "پۆست تراوما" دەتلێتەوە، هاوكاتیش بۆ ئەوەی دابڕانێك لەو رەوشە

چەقیوەی خۆی دروستبکا، دەبێ ئارمانجێک، بەهایەکی ئێتیکی، پرسیارگەلێکی ئێستێتیکی... هتد، دەستنیشان بکا، کە جڤاکی کوردی خوازەریەتی. ئەو داپڕانە، ڕاتەکانە ئاوەزگەراییە، کە لە خودی زماندا بەرهەم دێت، بە دەستنیشانکردنی ئاراستەیەک فەراهەم دەبێ، واتا زمانی کوردی دەبێ ئەو منگە منگ و مەنەلۆگەی کە ئێستا دەرگیری بووە بەرەو گفتوگۆیەکی ئاوەڵا و بە کۆمەڵی وەرچەرخێنێ. لەوێدا تێکڕای خەڵک، نەک نووسەرە وابەستە حیزبییەکان و نووسەرە پیشە ئاوقاتەکان، لە ڕێگای گوێلێگرتن و ڕا و بۆچوونی بەڵگەدا و بەهانەدارکانیانەوە پێشنیازێک بۆ ئەو ئارمانجە ڕۆشنبیرییانەی کورد فەراهەم بکەن. هاوکاتیش پێویستە زمانی کوردی بە شێوەیەکی خورت و تۆکمە خوێندنەوەیەک بۆ رابردووی خۆی بکا. بەمەش بتوانێ ئەو ئەزموونە کارا و ڕۆشنانەی رابردوو بکاتە تێشووەک بۆ ئەو سەفەرەی کە لە پێشیدایە. ڕاستییەکەی لە کاتێکدا کە بوونی کوردی لە چرکەساتێکی زۆر ئاڵۆزدا دەژی، بۆیە بیرکردنەوە لە گفتوگۆیەکی لەم جۆرە زۆر پێویستە. لێبەڵی لێرەدا دەمەوێ بێژم، کە لەو قۆناخەی کە لە جڤاکی ئێمەدا هەموو بەهایەکان تێکەڵاو کراون؛ نووسەر بۆتە هەڵەپاس؛ هەڵەپاس بۆتە ڕۆشنگەر؛ شۆڕشگێڕ بۆتە تەقاویت... هتد، بۆیە کردەی "شۆڕشی ڕۆشنبیریی"، بە واتای فەلسەفی، کارێکی ئاسان نییە. چونکە حیزب بوو بە سەرچاوی ئابووری، بژێوی و ئابووری کۆمەڵگا، چونکە حیزب بوو بە باوکێک، ئیدی ڕاپەڕین بە ڕووی ئەو باوکە ئابوورییە، تەنیا بە هەڵوەشاندنەوەی ئەو سیستەمە مەیسەر دەبێ کە ئەو باوکە ئابوورییەی دروستکردووە. بەشێک لەو سیستەمەش بریتی یە لە پێڕێک نووسەری "گەورە"، "داهێنەر"... هتد. هەر بۆیە ئەو "شۆڕشی ڕۆشنبیریی"یەی کە ئێوە چاوەڕێن کە من گوزارەی لێ بکەم، لەوە و لەوێهێش ئاڵۆزترە. کەواتە لەو چرکەساتەدا هەرچی پێشنیاز بکەین، ڕەنگە لە شەکەتکردنی زمان زیاتر، شتێکی تر بەرجەستە نەکاتەوە.

• زۆر کەس پێیانوایە، لەپاش ڕاپەڕین ئەفراندنێکی زۆر لەکایە ڕۆشنبیریەکاندا هاتۆتە کایەوەو ڕۆمانەکانی بەختیار عەلی و فەرهاد پیربال و شێرزاد حەسەن و دەرچوونی ڕۆژنامە و گۆڤاری زۆریش بە نموونە دەهێنمەوە؟ تۆ تا چەند لەگەڵ ئەم بۆچوونەدای گەر وا نییە ڕاستیەکەی کامەیە؟

هەندرێن: ئەگەر بە بۆچوونی ئەوانە، (کە ئێمە نازانین ئەوانە کەسگەلێکی "پسپۆڕ" و "پێوانکار"ی "ئەفراندن"ن یان نا؟ لە زانستگایەکی خاوەن زانستدا مێژووی ئەدەب، ڕەخنە و هزریان خوێندووە یان نا؟)، کە لە دوای ڕاپەڕین "ئەفراندنێکی زۆر لە کایە ڕۆشنبیرییەکاندا هاتۆتە کایەوە"، ئەی باشە ئەو هەموو ناڵە، ڕەخنە، نارازیبوون، و قەتیسمانەی کە ئەمڕۆ لە زمانی کورددیدا دووبارە دەبنەوە، یان ئەو دۆخە سەرگێژ یان گەندەڵەی ژیانی سیاسی ـ ڕۆشنبیریی کوردستانی تەنیوەتەوە، لە کوێوە سەرچاوەیان هەڵگرتووە؟ لێرەدا من نامەوێ، وەک ئەو "زۆر کەس"ە لە ڕوانگەیەکی "سپی و ڕەش"ەوە؛ هەڵسەنگاندنێکی جەڵەبییەوە یان لە ئاستی مورید و دەروێشەوە ئەو "ئەفراندن"ە زۆرانە هەڵسەنگێنم. بەڵام زۆر بەڕاشکاوی بێژم، کە من ئەو قسەگەلەی کە لەسەر ئەو "ئەفراندن"انەوە دەکرێن، بە دیاردەگەلێکی وەک چەکدارەکانی موقتەدا سەدر، "گرووپبازی ناو حیزبەکان، دیاردەی فاڵگرتنەوە... هتد دەبینم. بە کورتی ئەو دیاردەیەی کە لە نێوان ئەو نووسەرانەدا هەیە لە "کولت/عەقیدە" و "سێکت"ێکی ئایینی دەچێ، نەک ئەدەبی. ئێوە سەرنجتان داوە کە ئەمڕۆ هەر حیزب و گرووپێک بگری، بە گوێرەی ئەو دەسەڵاتە ئابووریی و چەکدارییەی کە هەیانە، تەواوی خەبات و مێژووی کورد بە هی خۆیان دەزانن، یان شەهیدێکی خۆیان بە تاکە پەڵەوانی کورد نمایشدەکەن، یان سەرۆکی حیزبەکەیان بە تاکە سەرۆکی "حەکیم" و "پیرۆز"ی کورد دەزانن، بەمەش خەبات و قوربانی هەموو حیزبەکانی دیکە و شەهیدە پاڵەوانەکانی حیزب و شەهیدە پاڵەوانە سەربەخۆیەکان... هتد تووڕ هەڵدەدەن؟ دەمەوێ بڵێم، ئەو دیاردەیەی نووسەرپەرستیی و بە پیرۆزکردنە بەرهەمی هەمان ئەو دیاردەگەلە کۆمەڵایەتی و

سیاسییانەیە کە ئەمڕۆ لە کوردستان و عێراقدا باون. ئەمڕۆ لە کوردستاندا چەند پێرە نووسەرێک هەن کە خاوەن دەزگای چاپ و گۆڤار و ڕۆژنامەن، لە ڕوانگەی هاوڕێچییەتی و شارچییەتی و حیزبچییەتییەوە، چەند ناوێکیان کردۆتە تاکە ڕۆشنبیر، تاکە ڕۆماننووس، تاکە شاعیر و تاکە فەیلەسووفی "داهێنەر" و "گەورە"ی کورد. بەڵام، بەڕای من، قسە و نووسینەکانی ئەو "سیمبوول" داتاشراوانە، کە بەشێکیان مایەی بەزەیی پێهاتنەوە و دوعای خێرن، لە وێناکردنی ئەو نووسەرانە، بێجگە لە چەند نووسینێکی دەگمەن نەبێ، لە سەرچاوەیەکی ئێستێتیکی، ماریفیی و ڕەخنەگەرییەوە هەڵنەقوڵاون. من ناڵێم ڕۆمان و بەرهەمەکانی ئەو نووسەرانەی کە ئێوە ئاماژەی پێدەکەن، "داهێنان" نین، یان مایەی بایەخ نین، بەڵکوو من پێم وایە ئەو پۆلێنکردنە نەک هەر بەرهەمی بیرکردنەوەیەکی ڕەخنەیی نییە، بەڵکوو حیزبگەرایی و شارگەراییشە. من لە زۆرێک لەو بۆرە نووسەرانەم بیستووە کە ئەرکیان پیاهەڵدانی ئەم و ئەو نووسەرە، وتوویانە ئەگەر شێرزاد حەسەن لە سلێمانی نەژیابووایە و برادەری ئەو نووسەرە "داهێنەر"انەی سلێمانی نەبووایە، ئەوها "داهێنەر" نەدەبوو. ئەو دیدەش هی مێشکی بەستەزمانی ئەوانە نییە، بەڵکوو هی سەرچاوەکانیانە.

بە هەمە حاڵ، وێڕای ڕێزمان بۆ ئەو نووسەرانە و هاوسۆزەکانیشیان، من پێم وایە، ئەو داهێنانانەی کە لە سەدەی ڕابردوودا، حەفتا و هەشتایەکاندا بەرهەمهاتوون، زۆر لەو داهێنانانەی قۆناخی دوای ڕاپەڕین ڕەسەنترن. بە ڕاشکاوی بێژم، بۆ نموونە، بە دیدی من، لە حەفتا و هەشتایەکاندا، مرۆڤێک کە لە ئاستی زمانەوانی، هزرین و ئێستێتیکای ئەدەبییەوە جێگەی سەرنج و بەهای ڕۆشنبیریی بێ، ئەوە مەسعود موحەممەدە. ئەو مرۆڤە، ناڵێم تاکە نووسەرە، بەڵام یەکێک لە دانسقەترین یان ڕەسەنترین مرۆڤی بیرکەرەوەی کورد لە سەدەی بیستەمدا بوو. هەر بۆیە ڕاستییەکەی یەکێک لەو کەسانەی کە وادەکا من زمانی کوردیم خۆشبوێ، نووسینە چێژدار و خۆشکەڵەکانی ئەو مرۆڤەیە. ئەو مرۆڤە لە زمانی کوردیدا ژیا. ئەو وێنای دابڕانێکە لە زمانی کوردیدا. هاوکاتیش نەک هەر نووسەرانی دوای ڕاپەڕین، بەڵکوو زمانی کوردیش قەرزاری بەرهەمە نایابەکانی خانەوادەی مەلا عەبدولکەریمی مودەریسن. لە ئاستی ڕۆمان و چیرۆکدا، بەرهەمگەلێکی موحەممەد موکری، "پایزە خەون و ڕێگا"ی مەولوود مەم و چەند بەرهەمێکی دیکەی ئەو قۆناخەی پێش ڕاپەڕین، وێڕای لەبەرچاوگرتنی دیاردە ئەدەبییەکانی ئەوکات، کە "ڕیالیزمی سۆسیالیستی" باو بوو، لە بەرهەمی ئەو نووسەرانەی کە ئێوە ئاماژەی پێدەکەن، کەمتر نین. هاوکاتیش لەوێدا لە ئاستی شیعریشدا، وێڕای کۆمەڵێ کۆشیعری نایاب، هێمن ڕەسەنترین شیعریەتی کوردی یە. وێڕای چەندان نووسەری تر، کە لێرەدا دەرفەتمان نییە بەهای هەموویان نمایش بکەین.

بەڵێ من پێموایە لە دوای ڕاپەڕیندا لە زۆر دەقی ئەدەبی داهێنەر بەرهەمهاتوون، کە بەرهەمەکانی ئەو نووسەرانەی کە ئێوە ناوت بردوون، بەشێکن، یان دەنگێکن کە کۆی ئەو دەنگانەی دوای ڕاپەڕین. کەواتە دوور لە هەموو ئەو بەزمانەی کە ئەمڕۆ لەناو پانتایی ڕۆشنبیریی کوردیدا هەیە، من پێموایە، ئەوانەی کە پێیان وایە تەنیا ئەو چەند نووسەرە "سیمبوول"ی داهێنانی دوای ڕاپەڕینن، ئەوە دەچێتە ئاستی زمانی پێوەنان، زێدەڕۆیی.

چونکە ئەو قۆناخەش وەک هەر قۆناخێکی دیکە، بریتی یە لە پرۆسەیەکی بە کۆمەڵی و بەرهەمگەلێکی فرەرەنگ. هاوکاتیش کێشەی ئەو قۆناخە لەوەدایە کە بیر لە دەستپێوەگرتنی زمان ناکاتەوە؛ زمان لەو قۆناخەدا لە نێوان درێژ دادڕی و ناهاوئاهەنگییەک لە نێوان ئۆرگینالیی و وەرگرتندا ئاراستەیەک ناگرێتەبەر. هاوکاتیش، ئەو قۆناخە پڕ کێشەترین قۆناخە لە زمانی کوردیدا: هەر کەسە و بە کەیفی خۆی باسی فەلسەفە، زمان، دەروونناسی... هتد دەکا، هەر کەسە و بە کەیفی خۆی کتێب وەردەگێڕێ، بێ ئەوەی بزانێ ئەو بابەتە سوودی ڕۆشنبیریی چییە و چۆنە. لەوەش گەڕێ کە لەو قۆناخەدا، ئاشکرایە مۆدەی ئەدەبی "ڕیالیزمی سوسیالیستی زمانی کوردی تەنیبۆوە، کەچی دوای ڕاپەڕین مۆدەی

"ریالیزمی جادووگەری" و گواستنەوەی بیرۆکەی رۆمانگەلێکی وەک مارکیز، بۆرخیس، سەلمان روشدی چەند نووسەرێکی دیکە هاتنە ئاراوە. وێڕای دەیان گرفتی تر. کەواتە کایەی ئەو داهێنانە لە کوێدا پۆلێن دەکرێن؟

• چ کێشەیە گەر رۆشنبیری کورد هەڵگری ئایدیای نەتەوەیی و ناسیۆنالیستی یان هەر ئایدیایەکی تر بێت، کامەن ئەو کێشە و گرفتانەی لەم پەیوەندییەدا دروست دەبن؟

هەندرێن: کێشەکە لەوەدا نییە کە رۆناکبیری کوردی هەڵگری ئەو "ئایدیا"یانە بێ. بەڵام ئەو کێشانەی کە لەم پەیوەندییەدا دروست دەبن بریتین لەو جیهانبینییە گشتگیرەی کە ئەو رۆناکبیرە، وەک باوە، پیادەی دەکا. دەکرێ رۆناکبیرێک، وەک بیرۆکە، نەک وابەستە، لە بەرهەمەکانیدا کار لەگەڵ ئایدیاک لەو ئایدیانەی ئێوە ئاماژەی پێدەکەن بکات، بەڵام ئەو کاتەی رۆناکبیر بەها و پێوانەی ئەفراندن بەو ئایدیانەوە دەبەستێتەوە؛ وەک بەرنامەیەک بەسەر ژیان و گشت ئایدیایەکانی دیکەدا دەیسەپێنێ، ئەوکاتە ئەو رۆناکبیرە، وەک هەر دیکتاتۆرێک، داهێنان لەناو چوارچێوەی ئیدیۆلۆگییەکدا سندم دەکا. ئاشکرایە زۆرێک لە نووسەرە ناسراوەکانی جیهان لایەنگری ئایدیای جیاوازن/ بوون، بەڵام ئەو نووسەرانەی کە لە ئاستی جوانناسییەکی مرۆڤانە کاریان لەگەڵ ئەو یایدیانەوە دەکەن و کردووە، هەمیشە زیندوون. سەرباری ئەمەش، لێرەدا کێشەیەک هەیە لە دەستەواژەی "ئایدیا"دا. لە کن من جیاوازییەکی بنەڕەتی هەیە لە نێوان چەمکی "ئایدیا" و "ئیدیۆلۆگی"دا. "ئایدیا"، کە "ئایدۆس"یشی پێدەڵێن، کە وشەیەکی گرێکی یە و دەکرێ بە کوردی بە "بیرۆکە" و "گریمانە" فامی بکەین، هاوکاتیش ئیدیۆلۆگی، لە "ئەیدۆز/ ئایدیا" و "لۆگۆس" ی گرێکییەوە سەرچاوەی هەڵگرتووە. دەکرێ هەر تیۆری و جیهانبینییەک بە ئیدیۆلۆگی ناودێری بکەین. بەڵام ئیدیۆلۆگی زیاتر جیهانبینییەکە کە پێوانەیەکی کۆمەڵایەتی، سیاسی و کولتووری بەخۆیەوە دەگرێ. کەواتە لەو روانگەیەوە، هەموو رۆناکبیرێک دەبێ خاوەن "ئایدیا"یەک یان ئایدیاگەلێک بێ، بەڵام ئەو کاتەی ئەو ئایدیایە لای رۆناکبیرێک لە وابەستەکردنی بەرنامەیەکی حیزبی کورتکرایەوە، ئەوکاتە بەها هزریی و جوانناسییەکەی لە دەستدەدا.

• ئەو لێشاوی رۆمان و چیرۆک و وەرگێرانە کوردییانەی کە لە کوردستان هەیە، هەنگاوی گەورە نییە لە بواری رۆشنبیری و مەعریفیدا؟

هەندرێن: رەنگە لە داهاتوودا، ئەگەر رەوتێکی رەخنەیی چاوەڕوانکراو لە زمانی کوردی بێتە کایەوە، بەهای ئەو "لێشاوی رۆمان و چیرۆک و وەرگێرانە" کوردییانەی کە ئەمڕۆ دەکرێن، لێکهاوێر بکرێن و بەها و زیانەکانیان پێناسە بکرێن. بەڵام لە کاتی ئێستادا، چونکە هاندەرەکانیان زیاتر پاشاگەردانی، بازاڕیی و بێ بەرنامەیی یە، بۆیە لەوەدەچێ بەشێکی زۆری ئەو بەرهەمانە، نەک هەر "هەنگاوی گەورە" نەبن، بەڵکوو زیانێکی گەورەش بن لە رۆشنبیریی و زمانی کوردیدا. ئەمڕۆ وێڕای ئەو هەموو وەرگێرانە، کەچی کتێب بێ بەهاترین مانایە لە ژیانی کوردیدا. وێڕای کەڵەکەکردن و تۆزلێنیشتنی ئەو کتێبانە لەسەر شەقام و ناو ئەرشیفەکانی ئەو بەناو چاپەمەنی و بارەگایانەی کوردستان، نە رەنگدانەوەیان هەیە لە زمانی کوردیدا و نە ئاگایی خوێنەر و نووسەری کوردییش وەردەچەرخێنن. هاوکاتیش ئەو کتێبانە وێدەچێ هیچ بۆشایەکی خوێندکاری زانستگایەکانی کوردستان پڕ نەکەنەوە. راستییەکەی، رەنگە بێجگە لە زمانگەلێکی وەکی کوردی، هیچ زمانێکی تر نەبێ بەو جۆرە کتێب بنووسێ و وەربگێڕێ. تۆ کەسانێک دەبینی، وێڕای ئەوەی کە نە فڕی بەسەر هزر و فەلسەفەوە هەیە و نە ئەزموونی خوێندنەوەی

هەیە و نە زمانێکی باشی کوردی و غەیرە کوردیش دەزانێ، کەچی دەبینین، بە بێ ئەوەی کەسێک بە کتێبەکەیدا چووبێتەوە، کتێبێکی هزریی، فەلسەفیی و تیۆری وەردەگێڕێ و چاپخانەکانیش بێ لێپرسینەوەیەک بۆی چاپدەکەن. لەوەگەڕێ کە بەشێکی زۆر لە کتێبفرۆش و خاوەن چاپخانەکان هیچ ئاگاییەکیان لە بەهای کتێب و گرینگی کارەکەیان نییە. بۆیە ئەگەر ئەو "لێشاوە لە کتێب چاپکردن"ە هێندە بەهادار بێ، ئەی بۆ دەڵێن ئاستی رەخنە، شیعر، رۆمانی کوردی لاوازە؟ ئەی بۆ ئەو بە دەگمەن ئەو کتێبە وەرگێردراوانە دەکرێنە سەرچاوەی وتارەکان؟ ئەی بۆ ئەمڕۆ لە نووسینی کوردیدا ئەو هەموو دزییە دەکرێ و کەسیش باسی ناکا؟ لێرەوە، بە رای من، ئەو هۆکردی ئەو هەموو وەرگێڕان و کتێب چاپکردنەوە دەگەڕێنەوە بۆ لاوازی لێکۆڵینەوەکانی زانستگایەکانی کوردستان. هەروا زانستگایەکان لە بەرهەمهێنانی ماریفە دەستەوەستاون، ئاکامی ئەمەش ئەو بۆشاییە رۆشنبیرییانەن کە دەیانبینین.

- **لەم رۆژانەدا نووسەرێک هەموو کتێبەکانی خۆی سووتاند، تا وەڵام بێت بۆ ئەو سووکایەتییەی کە بە کتێب دەکرێت ئەمە چ قسەیەک هەڵدەگرێت؟**

هەندرێن: راستییەکەی کە ئەو هەواڵە و وێنەی گڕگرتووی ئەو کتێبانەم خوێندەوە و بینی، لە روح و ویژدانەوە گریانم هات. چونکە هەستمکرد ئەو کارەی کە ئەو نووسەرە ئەنجامیدا، ئەوە سۆز و حوزنی بێدەنگی منە دەریبڕیوە. چونکە من بە چاوی خۆم کتێبەکانی سەر شەقامەکانی کوردستانم بینی. چونکە دەزانم راستییەکەی ئەوەیە، کە ئەمڕۆ خوێنەر و نووسەرێکی زۆر کەم هەن کتێبێکی گرینگ بخوێننەوە. چونکە کتێب لە کوردستاندا، بە منداڵ و دایکانی ئاوارەکانی گەرمیان و رزگاربووەکانی بەر ئەنفال دەچن. هەستدەکەم ئەمڕۆ لە کوردستاندا، کتێب وەک شەهید و چیاکانی کوردستان بێ نرخ بووە. لەبۆیە ئەگەر ئەمڕۆ ئەو گۆڤار و بڵاوکراوانەی کوردستان خەمێکی رۆشنبیرییان هەیە، پێویستە بە چەندان تەوەر و گفتوگۆ ئەو دیاردەیە بخوێننەوە. ئەگەر نووسەری کوردی لە بەهای کتێب تێدەگا، پێویستە چارەیەک بۆ ئەو جۆرە کتێبفرۆشییەی، کە لە مەزاتخانە دەچێ نەک کتێبفرۆشی، بدۆزنەوە. تۆ بڵێی گەڕانەوەی بەهای کتێبفرۆش و کتێب چاپکردن، دروستکردنی چەند کتێبفرۆشییەکی جوان، وەک کێشەی کەرکووک بێ، کە چارەکردنی تەنیا لای جۆرج بۆش و رەزامەندی دەوڵەتە جیرانەکانمانەوە بێ؟!

- **لە بازاڕەکانی هەولێر و سلێمانی تا رۆمانێکی باش یان دیوانێکی شیعری باش دەفرۆشرێت دە کتێب و شعرەکانی معین و کازم ساهر و شعری دڵداریی بیَ مان او عاشقانە دەفرۆشرێت، کێ لەم حاڵەتە بەرپرسە؟ حکوومەت، خوێنەر، رۆشنبیر، کۆمەڵگا...؟**

هەندرێن: ئەو دیمەنە ئازاراوییەی کە ئێوە ئاماژەی پێدەکەن، بەردەوامی یان بەرهەمی ئەو رەوشە رۆشنبیریی و سیاسییە خەمهێنەرەی کوردستانە، کە ئێمە لە وەڵامی پرسیارەکانی پێشووماندا هەوڵماندا پێناسەیەکی بۆ بکەین. بەهەمە حاڵ، کاتێک کە گۆرانی و شیعرگەلێکی بوودەڵەی لەو جۆرانەی کە ئێوە ئاماژەی پێدەکەن لە ژیانی کوردی بە هەرمێن و بەهادار دەبن، ئەوکاتە ئێمە دەبێ بزانین، کە ئەوە سەرەنجامی ئەو ئەزموونە سیاسیی و رۆشنبیرییەی کوردی یە، کە لێوانڕێژە لە شکست. ئەوەی لەم "حاڵەتە بەرپرسە"، لە پێشەوەیان ئەو تەپڵژەنەیە کە پێی دەڵێن هونەرمەندی کوردی، کە لاساییکەرەوەیەکی پەڕپووتی ئەو جۆرە گۆرانییە بێ هونەر و چێژانەن، هەروا ئەو نووسەرانەن، کە وەک مافیایەکی رۆشنبیریی خاوەنی ریزێک چاپخانە و دەزگان و هاوکاتیش مێگەلێک لە نووسەر، بۆ زیادکردنی مووچەکانیان، رۆژانە لە نووسینە دەستکورتەکانیاندا، بێ هیچ پێویستییەکیش، وەک

شاعیری "گەورەی گەلەکەمان" و نووسەری "داهێنەری کوردی" پەسنیان دەدەن. بەڵام ئەو حکوومەتەش، کە بەشی هەرە زۆری حوکمڕانەکانی، نە کتێب دەخوێننەوە نە گوێش لە موزیک دەگرن، چوزانێ هونەر و شیعری باڵا چۆنە و کێن هەتا تاوانباریان بکەین؟ وەک گوتمان، هۆکردەکانی ئەو هەرزانفرۆشیی و هەرزانچێژییەی مرۆڤی کورد دەگەڕێنەوە بۆ ئەو نسکۆیەی کە هەر لە دوای راپڕینە ویستگەرایەکەی کوردستانەوە بەرۆکی زمانی کوردی گرتووە. کاتێک کە سەرهەڵدان و رابوونێکی سیاسی ئەنجامەکەی دەبێتە تاڵانکردنی سەرەوت و سامانی گەل و کۆمەڵگا؛ کاتێک خەونی کورد بە دەستی نوێنەری سیاسیی و نووسەرەکانی کوردەوە بە رێگای شەڕی خۆکوژی و هێنانی میتی تورکی، پاسداری ئێرانی، سەربازی سەددامی و گەندەڵی، دزیکردنەوە تاڵان دەکرێن، کاتێک نووسەر و گۆرانبێژی کورد دەبنە چاوەشی حیزب... ئیتر کۆمەڵگا وەک هەتیوێک دەبێتە سواڵکەر و وابەستەی دیاردە پووتەکان. کەواتە ئەو دیاردەیە دەرهاویشتەی ئەو پاشخانە سیاسیی و رۆشنبیرییەیە کە هەمووومان دەیزانین.

ستۆکهۆڵم، 27–12–2006

* شایەنی باسە، ئەم دەقە لە رۆژنامەی ناوبراودا کۆمەڵێ هەڵەی چاپ و رێنووسی تێکەوتبوو، بۆیە لێرەدا جارێکی دیکە دەقەکە بێ هەڵە بڵاودەکەینەوە.